

УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ

ТЕРЕХОВ ЄВГЕН МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 336.717.13

**КАРТКОВІ ПЛАТІЖНІ ІНСТРУМЕНТИ ЯК ЗАСІБ
ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВ
УКРАЇНИ**

Спеціальність 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг та кредит

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Суми – 2003

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Українській академії банківської справи
Національного банку України

- Науковий керівник – кандидат економічних наук, доцент
Коваленко Вікторія Володимирівна,
Українська академія банківської справи,
завідуюча кафедрою банківської справи
- Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Єрмошенко Микола Миколайович,
Національна академія управління,
проректор з наукової роботи;
кандидат економічних наук
Мірошниченко Олександр Володимирович,
ТОВ “Синдикат”, директор
- Провідна установа – Харківський національний університет
ім. В.Н. Каразіна Міністерства освіти
і науки України, кафедра фінансів
і кредиту, м. Харків

Захист дисертації відбудеться “ ___ ” _____ 2004 р. о ___ год.
на засіданні спеціалізованої вченої ради К 55.081.01 в Українській
академії банківської справи за адресою: 40030, м. Суми, вул. Петро-
павлівська, 57, зала засідань вченої ради.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Української
академії банківської справи за адресою: 40030, м. Суми, вул. Петро-
павлівська, 57.

Автореферат розісланий “ ___ ” _____ 2003 р.

В.о вченого секретаря
спеціалізованої вченої ради

Слав’янська Н.Г.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Функціонування національної грошової системи вимагає вдосконалення організації готівкового обігу як складової частини загальної платіжної системи країни, з приведенням його у відповідність до потреб ринкової економіки. Необхідність раціоналізації платіжної системи в країні вимагає з одного боку повної лібералізації операцій з готівкою, а з іншого, – суттєвого їх скорочення на користь безготівкових форм розрахунків.

Вирішити поставлені задачі можуть системи безготівкових платежів, якими є платіжні системи на основі карткових платіжних інструментів. Глобальне впровадження системи розрахунків на основі карткових платіжних інструментів є особливо необхідним в умовах постійного зростання частки тіньового сектора економіки, широко розповсюдженого небажання населення тримати заощадження на рахунках у банківських установах, повального ухилення від сплати податків. Але всупереч цій необхідності діє цілий комплекс проблем як економічного, так і неекономічного характеру, пов'язаних зі здійсненням операцій з платіжними картками, що виникають у населення, суб'єктів господарювання і безпосередньо банків. Саме ці проблеми і виступають гальмуючим елементом у механізмі реалізації карткового бізнесу.

Операції з використанням карткових платіжних інструментів є для українських банків новим і ще не досить глибоко дослідженим видом діяльності і тому вимагають більш детального аналізу і вивчення для подальшого їх розвитку на національному рівні.

У зв'язку з цим важливою складовою стратегії розвитку банківських установ України повинна стати розробка і впровадження високотехнологічних карткових інструментів з метою динамічного розвитку ринку банківських послуг та забезпечення фінансової стійкості банківської системи в цілому. Тому тема дисертаційного дослідження є актуальною, має важливе теоретичне та практичне значення і потребує подальшої розробки.

Теоретичні, методичні, економіко-організаційні питання формування ринку сучасних карткових платіжних інструментів стали провідними темами дослідження відомих зарубіжних економістів. Ці проблеми відображено і у вітчизняній науковій літературі, зокрема, у дослідженнях В.В. Вітлинського, А.С. Гальчинського, В.М. Гейця, В.М. Кравця, А.І. Кредісова, В.І. Міщенко, О.М. Мозгового, А.М. Мороза, С.В. Науменкової, Ю.М. Пахомова, А.С. Савченка, І.В. Сало, В.С. Стельмаха, А.С. Філіпенка, В.Ю. Ющенко та інших.

Ставлячи за мету наукове обґрунтування напрямків розвитку карткових платіжних інструментів, автор виходив, насамперед, із необхідності забезпечення фінансової стійкості діяльності банківських установ, зміцнення ресурсної і клієнтської бази та інтеграції їх у світовий ринок банківських послуг.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукові результати, теоретичні положення і висновки дослідження було використано при виконанні науково-дослідних тем “Сучасні технології фінансово-банківської діяльності в Україні” (номер державної реєстрації 0102U006965) і “Стан і перспективи розвитку банківської системи України” (номер державної реєстрації 0190044204). До звітів за цими темами включено пропозиції автора щодо обґрунтування доцільності використання моделі розрахунку впливу зміни тарифної політики банку на привабливість карткових платіжних інструментів для користувачів, а також визначення тарифів для проведення платежів великими сумами.

Виконана дисертаційна робота була проведена в рамках державного дослідження “Розробка методики врахування в банку платіжних операцій, які виконуються за допомогою пластикових карток на інтегральних схемах (КІС) в Національній системі масових електронних платежів (НСМЕП)” (замовлення Національного банку України згідно з договором № К-865 від 20.07.1999 р. між Українською академією банківської справи та Національним банком України).

Результатом виконання договору про розробку науково-технічної продукції є розроблене Положення про порядок здійснення бухгалтерських операцій з банківськими платіжними картками НСМЕП.

Дисертант брав участь як співавтор у виконанні цього дослідження, а також у розробці Положення.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційної роботи є комплексний аналіз розвитку карткових платіжних інструментів, виявлення перспективних напрямків і механізмів їх застосування в Україні, а також розробка конкретних рекомендацій та пропозицій щодо їх практичного використання для забезпечення фінансової стійкості діяльності банківських установ.

Досягнення поставленої мети зумовило розв'язання наступних задач:

- дослідити соціально-економічні передумови впровадження в Україні електронних форм розрахунків та оцінити перспективи і напрямки розвитку платіжних інструментів;
- дослідити можливість використання карткових платіжних інструментів за різними розрахунковими схемами, а також виконати аналіз різних рівнів участі банку в картковій платіжній системі;
- проаналізувати сучасний стан та перспективи розвитку в Україні платіжних систем, заснованих на використанні карткових платіжних інструментів;
- розробити та обґрунтувати теоретико-методичні підходи до оцінки привабливості карткових платіжних інструментів з точки зору клієнтів банку;
- дослідити та вдосконалити науково-методичні підходи до застосування споживчого кредитування населення, заснованого на карткових зарплатних проектах з встановленням лімітів кредитування;

- розробити та обґрунтувати методичні підходи до визначення впливу тарифної політики на привабливість карткових платіжних інструментів для клієнтів банку, а також дослідити практичні аспекти їх використання;
- розробити методичні підходи до визначення тарифів на послуги для проведення платежів великими сумами з використанням карткових платіжних інструментів;
- розробити та дослідити диференційовані методичні підходи до впровадження та використання елементів Національної системи масових електронних платежів в окремих банківських установах.

Об'єктом дослідження є організація проведення розрахунків з використанням карткових платіжних інструментів як засобів платежу.

Предметом дослідження є обґрунтування механізмів і шляхів розвитку платіжних систем, заснованих на використанні карткових платіжних інструментів як засобу платежу для забезпечення фінансової стійкості банківської установи.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є діалектичний метод наукового пізнання, фундаментальні положення загальної економічної теорії та банківської справи, синтез теоретичного методу дослідження електронних форм грошей і практичних підходів до формування ринку карткових послуг.

Дисертаційне дослідження проводилося із застосуванням евристичних методів (опитування, спостереження, аналізу та синтезу) для визначення економічної привабливості для споживачів платіжних інструментів. Побудова економічної моделі, яка надає можливості впровадження елементів Національної системи масових електронних платежів в окремих банківських установах з різними обсягами фінансових ресурсів, здійснювалася на підставі математичних та статистичних методів.

Систематизація карткових інструментів за різними ознаками, розрахунки впливу тарифної політики на привабливість карткових платіжних інструментів для клієнтів банку, розробка методичного підходу до впровадження споживчого кредитування з встановленням лімітів кредитування для населення виконані на основі використання порівняльного методу, методу групувань, експертного методу.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в наступному:

- обґрунтовано доцільність використання карткових платіжних інструментів як перспективного засобу підвищення фінансової стійкості банків;
- вперше розроблено методичні підходи до побудови економічної моделі, яка дає можливість впровадження елементів Національної системи масових електронних платежів в окремих банківських установах з різними фінансовими ресурсами;
- доповнено та поглиблено теоретичні засади оцінки привабливості для клієнтів платіжних інструментів, які використовуються для розрахунків в систе-

мах електронних платежів; визначено та обґрунтовано набір основних та додаткових показників, що характеризують платіжний інструмент;

- запропоновано методичний підхід до впровадження споживчого кредитування з встановленням лімітів кредитування для населення, залученого до карткових зарплатних проектів;
- розроблено методичні засади розрахунку впливу тарифної політики на привабливість карткових платіжних інструментів для клієнтів банку, що дає можливість прогнозувати зміни попиту на карткові послуги серед своїх клієнтів, а також потенційних користувачів карткових послуг;
- вдосконалено методичні основи визначення тарифів на послуги для проведення платежів великими сумами та розроблено схему визначення оптимальної різниці тарифів на здійснення звичайних платежів і платежів великими сумами, що дає можливість вдосконалити тарифну політику та підвищити фінансову стійкість банку.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження визначається обґрунтованими пропозиціями щодо вдосконалення діяльності банківських установ з платіжними картковими інструментами з метою забезпечення їх фінансової стійкості. Теоретичні положення дисертації доведені до рівня конкретних пропозицій, які можуть бути використані банківськими установами для розробки стратегічних планів розвитку платіжних систем та застосування нових платіжних інструментів.

Розроблені та науково обґрунтовані теоретичні та методичні засади оцінки привабливості платіжних інструментів з погляду клієнтів банку можуть бути використані банківськими установами для виявлення переваг клієнтів стосовно вибору ними платіжного інструмента, диференційованого підходу до різних категорій клієнтів, а також вдосконалення засобів платежу.

Запропоновані автором методичні підходи до встановлення кредитних лімітів при здійсненні споживчого кредитування, залученого до карткових зарплатних проектів населення, можуть використовуватися банківськими установами, що буде доцільним і для клієнтів банку.

Вдосконалені та розроблені теоретичні та методичні підходи формування та вдосконалення тарифної політики при розгортанні та експлуатації карткового проекту можуть застосовуватись на практиці кожним банком для розрахунку можливої зміни попиту на карткові послуги серед власних та потенційних клієнтів.

Застосування економічної моделі впровадження НСМЕП, запропонованої в дисертації, дасть змогу навіть невеликим банкам, обмеженим у власних фінансових ресурсах, використовуючи короткотермінові запозичення коштів, разом з великими і фінансово забезпеченими банками також взяти участь у розгортанні Національної системи масових електронних платежів населення.

Матеріали дисертаційного дослідження знайшли своє відображення у Положенні про порядок здійснення бухгалтерських операцій з банківськими

платіжними картками НСМЕП, розробленому згідно із договором № К-865 від 20.07.1999 р. між Українською академією банківської справи та Національним банком України.

Крім того, одержані результати дослідження використовуються при викладанні навчальних дисциплін “Платіжні системи”, “Інформаційні системи і технології в банківських установах”, “Центральний банк і грошово-кредитна політика”.

Наукові результати, що виносяться на захист, одержані автором особисто і знайшли відображення в опублікованих працях.

Особистий внесок здобувача полягає в обґрунтуванні та розробці теоретичних та методичних засад оцінки карткових платіжних інструментів з погляду привабливості їх для клієнтів банку та вдосконалення і формування тарифної політики з метою підвищення фінансової стійкості банків та широкого розгортання карткових платіжних систем як на локальному, так і на загальнонаціональному рівні, а отже Національної системи масових електронних платежів (НСМЕП).

З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використані ті ідеї і положення, які отримані в результаті особистої роботи здобувача і становлять індивідуальний внесок автора.

У роботі [1] автором проведено аналіз ринку карткових технологій в Україні, що склався на сучасному етапі та зроблено висновок про можливість та доцільність розвитку в країні платіжних систем, заснованих на використанні карткових платіжних інструментів.

У роботі [4] автором проаналізовано сучасний стан готівково-грошового обігу в Україні, проблеми його підтримки та обслуговування; обґрунтовано необхідність формування ринку електронних розрахунків та карткових платіжних інструментів, що викликано об'єктивною потребою вирішити одну з основних задач реформування сучасної грошової системи – забезпечення прискорення оборотності коштів і зниження витрат обігу.

Апробація результатів дослідження. Основні висновки та положення дисертаційного дослідження доповідалися на наукових і науково-практичних конференціях, серед яких: науково-практична конференція “Банківська система України: теорія і практика становлення” (м. Суми, 1999 р.); науково-технічна конференція викладачів, співробітників аспірантів і студентів економічного факультету Сумського державного університету (м. Суми, 2001 р.); всеукраїнська науково-практична конференція “Проблеми і перспективи розвитку у банківській системі України” (м. Суми, 2002 р.). Результати дисертаційного дослідження були покладені в основу проведених дисертантом практичних занять на економічному факультеті Української академії банківської справи.

Наукові публікації. Результати досліджень знайшли відображення в 5 наукових працях, опублікованих у фахових виданнях, загальним обсягом 1,55 д.а., з яких особисто автору належить 1,21 д.а.

Структура та зміст роботи. Дисертація складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури, додатків.

Повний обсяг роботи – 204 сторінки, у т.ч. на 56 сторінках розміщені 37 таблиць, 18 ілюстрацій, 15 додатків і список використаних джерел зі 146 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **першому розділі дисертації** “Аналіз карткових платіжних інструментів як одного із засобів проведення електронних платежів” виявлено, що на сьогоднішній день карткові платіжні інструменти є ідеальним сучасним технологічним засобом для розвитку банківської інфраструктури по обслуговуванню приватних осіб, і тому банки, не маючи на сьогодні платіжного інструмента достатнього рівня, повинні для залучення уваги громадян до банківських продуктів ширше використовувати прогресивні карткові технології. Отже, розвиток в Україні систем масових електронних платежів, заснованих на карткових технологіях є реальним шляхом підвищення фінансової стійкості вітчизняних банків і розвитку національної фінансової системи в цілому.

Аналіз карткових платіжних інструментів свідчить про те, що перспективним напрямком вдосконалення технології розрахунків є розробка принципово нових багатофункціональних карткових продуктів. До таких карткових платіжних інструментів в першу чергу необхідно віднести “електронні гаманці”. Однак поки жоден з існуючих проєктів “електронних гаманців” не є універсальним, тобто картка, яка використовується в інфраструктурі одного карткового проєкту, не може обслуговуватися в інфраструктурі іншого проєкту. Швидше за все, найбільш успішні проєкти на основі смарт-карток будуть розвиватися самостійно, а не шляхом міграції традиційних кредитних/дебетових систем на мікропроцесорні картки.

Проведений аналіз карткових платіжних інструментів за різними системними ознаками свідчить про те, що велика різноманітність видів карток відображає рівень розвитку операцій з ними. Отже, еволюція карток відповідає їх популярності та перспективності розвитку операцій з ними в майбутньому.

Проведене дослідження платіжних інструментів, заснованих на картковій технології, дозволило встановити, що одним із найбільш перспективних напрямків підвищення фінансової стійкості та стабільності банків є орієнтація їх на використання у своїй діяльності карткових платіжних інструментів на основі мікропроцесорів, тобто смарт-карток. Основна перевага смарт-карток полягає в тому, що вони є засобом, який, у першу чергу, дозволяє збільшити і різноманітнити пакет послуг, наданих клієнту. При цьому платіжній системі та банкам, що входять у неї, технологія на основі смарт-карток обійдеться дешевше за рахунок зменшення збитків від шахрайства і зниження витрат на авторизацію і зв'язок.

Аналіз карткових платіжних інструментів, який був проведений у розрізі їх використання в платіжних системах з різними розрахунковими схемами, дозволив виявити можливість використання різних платіжних інструментів, заснованих на картковій технології, але за умов продуманої стратегії розгортання карткового проекту.

У другому розділі “Науково-методичні засади оцінки карткових платіжних інструментів” встановлено, що одним із пріоритетних шляхів подолання фінансової та економічної кризи, а також подальшого розвитку грошового обігу є підвищення фінансової стійкості банків за рахунок розвитку в країні платіжних систем, заснованих на картковій технології для залучення вільних коштів населення.

В дисертації показано, що цей шлях лежить у руслі визначених стратегічних напрямків розвитку та вдосконалення економічної та фінансової системи країни. В Україні існують можливості для створення та розвитку платіжних систем на основі карткових платіжних інструментів. Перспективними напрямками можна вважати створення як локальних, так і загальнонаціональних платіжних систем, а також участь у міжнародних карткових платіжних системах.

Проведений аналіз сучасного стану готівково-грошового обігу в Україні (табл. 1), а також проблем його обслуговування свідчить про необхідність розвитку ринку електронних розрахунків для розв'язання одного із основних завдань реформування сучасної грошової системи – забезпечення прискорення оборотності коштів і зниження витрат обігу.

Таблиця 1

Структура грошової маси у 1998-2003 роках*

Рік	M0, млн. грн.	Темп росту, %	M1, млн. грн.	Темп росту, %	M2, млн. грн.	Темп росту, %	M3, млн. грн.	Темп росту, %
1998	7158	117	10331	114	15432	124	15705	125
1999	9583	134	14094	136	21714	141	22070	141
2000	12799	134	20762	147	31544	145	32252	146
2001	19465	152	29796	144	45186	143	45755	142
2002	26434	136	40281	135	64321	142	64870	142
10.2003	31549		49341		86252		86856	

*Темпи росту розраховані до попереднього року, %

Таким чином, одним із реальних шляхів вирішення вищезазначеної задачі є впровадження систем масових електронних платежів з використанням карткових платіжних інструментів, які зможуть залучити до банківської сфери і примусити працювати вільні готівкові кошти населення.

Визначено основні фактори, які впливають на розвиток та впровадження нових платіжних інструментів, а також на еволюцію сучасних грошових форм в цілому. Зокрема:

- технологічний фактор;
- попит;
- конкуренція.

Бурхливий розвиток нових технологій визначає необхідність реформування платіжних інструментів як засобу платежу, створює можливість їх запровадження різними, в тому числі нефінансовими установами, а також формує зміни попиту на нові форми фінансового обслуговування.

В умовах конкуренції попит на платіжні послуги з використанням депозитних коштів задовольняється в тому випадку, якщо банківська система пропонує широкий спектр платіжних інструментів. Оскільки не всі клієнти однакові, повинна існувати диверсифікованість пропозиції платіжних інструментів у сфері платіжних послуг. Тобто для розвитку електронного ринку платіжних послуг доцільно використовувати різні типи платіжних інструментів, і особливо в мережі Інтернет.

У дисертації визначено і обґрунтовано теоретичні засади формування критеріїв оцінки привабливості для клієнтів платіжних інструментів, які використовуються для розрахунків в системах електронних платежів. Сформовано набір основних та додаткових критеріїв, які характеризують платіжний інструмент і які можуть вплинути на вибір клієнтами платіжного інструменту.

До основних критеріїв можна віднести:

- безпеку здійснення платежу;
- зручність використання платіжного інструмента;
- економічність та ефективність використання платіжного інструмента;
- суму платежу;
- строк виконання платежу, тобто швидкість, оперативність його здійснення та можливість заощадити час.

Проведене дослідження впливу різних факторів на вибір користувачами платіжних інструментів показало, що привабливість платіжного інструмента для користувача в основному залежить від безпеки здійснення розрахунків, зручності при користуванні платіжним інструментом, його економічності, а також інших суб'єктивних факторів та міркувань клієнтів.

Досліджено, що оцінка критерію зручності використання платіжного інструмента суттєво залежить від індивідуальних особливостей самих клієнтів, їх соціального статусу, територіальної належності, звичаїв та інших суб'єктивних факторів і носить індивідуальний характер.

В таблиці 2 наведено дані експертного опитування, проведеного для визначення критеріїв, що впливають на вибір користувачами платіжних інструментів.

**Критерії вибору платіжного інструмента і ступінь їх важливості
для покупців з різним досвідом покупок у мережі Інтернет**

Критерії вибору платіжного інструмента	Звичайні покупці, що не мають досвіду Інтернет-покупок, %	Звичайні покупці, що мають досвід Інтернет-покупок, %	Покупці-експерти, що мають досвід Інтернет-покупок, %
Зручність	71	84	96
Економія часу	45	60	75
Знижки	69	58	64
Відсутність податку з обороту	48	35	50

Як бачимо, критерії зручності та економічності знаходяться в межах 50-100 %, тобто є важливими для користувачів.

Для збільшення привабливості платіжних інструментів для користувачів банкам необхідно:

- підвищити ефективність рекламних заходів щодо залучення потенційних клієнтів та просування своїх послуг на ринок;
- створити інформаційно насичену веб-сторінку в мережі Інтернет;
- розширити спектр послуг;
- розширити можливості платіжних інструментів;
- розширити та варіювати тарифну політику.

У дисертації визначено основні ризики, які можуть виникнути при здійсненні платіжних розрахунків, зокрема:

- фінансовий ризик користувача;
- ризик обману при доставці товару;
- ризик, пов'язаний з втратою конфіденційності транзакції;
- ризик несанкціонованого використання персональних даних користувача платіжного інструмента.

В таблиці 3 наведено фактори, що впливають на вибір інструментів користувачами при проведенні Інтернет-розрахунків, і які характеризують критерій безпеки використання платіжних інструментів.

Результати досліджень свідчать, що прийнятність платіжних інструментів для користувачів може визначатися багатьма факторами, які характеризують критерій безпеки використання платіжних інструментів.

Ступінь важливості факторів, які характеризують безпеку використання платіжних інструментів для покупців з різним досвідом покупок у мережі Інтернет

Фактори	Звичайні покупці, що не мають досвід Інтернет-покупок %	Звичайні покупці, що мають досвід Інтернет-покупок %	Покупці-експерти, що мають досвід Інтернет-покупок, %
Зниження рівня особистої безпеки	45	54	60
Вторгнення в особисте життя	58	49	54
Загроза обману	51	42	35
Побоювання, що ім'я та адреса покупця будуть продані розповсюджувачам товарів	61	39	47
Загроза викрадення ідентифікаційних характеристик користувача	52	37	38

Таким чином, при оцінці ефективності карткової платіжної системи доцільно враховувати критерій привабливості платіжного інструмента.

В результаті дослідження визначено можливість впровадження нової методики споживчого кредитування з встановлення кредитного ліміту на пластикову картку. Зроблено висновок про доцільність впровадження споживчого кредитування населення на основі зарплатних проектів.

У **третьому розділі** “Практичні аспекти вибору користувачами карткових платіжних інструментів” запропоновано методичний підхід до розрахунку впливу зміни тарифних параметрів на привабливість карткових платіжних інструментів для клієнтів банку, запропоновано методику визначення тарифів на послуги при використанні карткових платіжних інструментів для проведення платежів великими сумами, досліджено можливість впровадження моделі застосування елементів НСМЕП у конкретній банківській установі.

Запропоновано методику розрахунку впливу зміни в тарифній політиці банку на привабливість карткових платіжних інструментів для клієнтів банку, яка передбачає, що при аналізі можливості відкриття картки потенційними клієнтами оцінюється привабливість зміни того чи іншого тарифного параметра. Перелік тарифних параметрів може бути досить великим, тому в роботі визначено базові тарифні параметри, зокрема:

- параметр 1 – відсоток на залишок на картковому рахунку;
- параметр 2 – розмір кредитного ліміту (револьверний кредит);
- параметр 3 – відсоток за користування кредитом;
- параметр 4 – розмір комісійних.

Проведено апробацію методичного підходу до розрахунку впливу зміни тарифної політики банку на привабливість для клієнтів запропонованих їм карткових платіжних інструментів та послуг при проведенні карткових розрахунків. Аналіз результатів апробації підтвердив можливість і доцільність застосування запропонованого методичного підходу до вирішення практичних задач формування тарифної політики банку, легкість проведення необхідних розрахунків, а також можливість наочного представлення отриманих результатів.

Таким чином, правильно обрана тарифна політика банку щодо надання своїм клієнтам карткових послуг є гарантією фінансової стійкості самого банку, адже прибутковість карткового бізнесу залежить від того, як використовують свої карткові рахунки клієнти банку, як часто вони проводять зі своїх рахунків платіжні операції.

Запропоновано методичний підхід до визначення тарифів на послуги при використанні карткових платіжних інструментів для проведення платежів великими сумами, а також розроблено загальну схему реалізації методики визначення оптимальної різниці тарифів на здійснення звичайних платежів і платежів великими сумами, яка передбачає:

- визначення різниці часу проходження звичайних платежів у системі масових електронних платежів і платежів великими сумами;
- визначення процентної ставки за короткостроковими депозитами;
- визначення лінії “байдужості”;
- визначення закону розподілу кількості платежів залежно від суми платежу;
- побудова залежності сумарного доходу від різниці тарифів;
- пошук для побудованої залежності значення різниці тарифів, що максимізує сумарний дохід.

Економічна вигода, пов'язана зі скороченням часу розрахунку, складає:

$$P = S \cdot i \cdot \Delta T, \quad (1)$$

де: S – сума платежу;

i – річна процентна ставка за найбільш короткостроковими кредитами;

ΔT – скорочення часу розрахунку, що забезпечується при здійсненні платежів великими сумами, у порівнянні зі звичайними платежами в системі електронних платежів, виражене в частках року.

Таким чином, залежно від суми платежу, процентної ставки і різниці тарифів банківська установа буде обирати відповідний спосіб здійснення платежу.

Запропоновано модель прибутковості конкретного банку-емітента та визначено основні витрати і джерела прибутку при застосуванні підсистеми НСМЕП.

Оскільки картковий проект за тривалістю займає декілька років, то основним показником ефективності впровадження підсистеми НСМЕП банку найбільш доцільно вважати накопичений фінансовий результат, який є сумою всіх витрат і доходів банку при впровадженні цього проекту. Сам проект необхідно

розглядати у двох вимірах – до виходу на заплановані показники він є безумовно збитковим, оскільки потребує значних капіталовкладень, які повернуться лише згодом (на другому етапі) через зростання загальної прибутковості (рис. 1). Крім того, сам накопичений фінансовий результат залежить від параметрів та кількості програмно-апаратних засобів, а через це – від кількості клієнтів, що зможе залучити цей проект. Всі параметри такого проекту мають дуже тісний взаємозв'язок, що значно ускладнює процес розрахунків.

Рис. 1. Фінансовий результат впровадження підсистеми НСМЕП в банку

Економічна модель побудована таким чином, що надає можливість не лише в цілому прогнозувати результати впровадження підсистеми НСМЕП в банку (рис. 2), а й проводити поточний аналіз і контроль впровадження елементів карткового проекту в банку.

Запропонована економічна модель дозволяє аналізувати сучасний і майбутній стан проекту та вносити дійсно точні, зважені і, головне, своєчасні корективи, задовго до того, як цей проект повністю вийде з-під контролю. Цей факт є особливо важливим для банку, оскільки розмова йде про значні обсяги фінансових ресурсів, частина з яких може бути запозичена або залучена під визначений відсоток і відповідні гарантії. Користуючись такою моделлю, банк значно мінімізує власний кредитний і загальний фінансовий ризик.

Визначено, що і доходи і витрати досить жорстко залежать від обсягів операцій, часу їх виконання, рівня програмно-технічного забезпечення і навіть від географічного розташування учасників підсистеми НСМЕП банку. Зростання загальної прибутковості операцій банку в системі НСМЕП достатньо еластично залежить від кількості клієнтів, розміру залишків коштів на їх карт-

кових рахунках, кількості операцій, що здійснюються за допомогою карток, а також від середніх розмірів платежу за кожною з таких операцій.

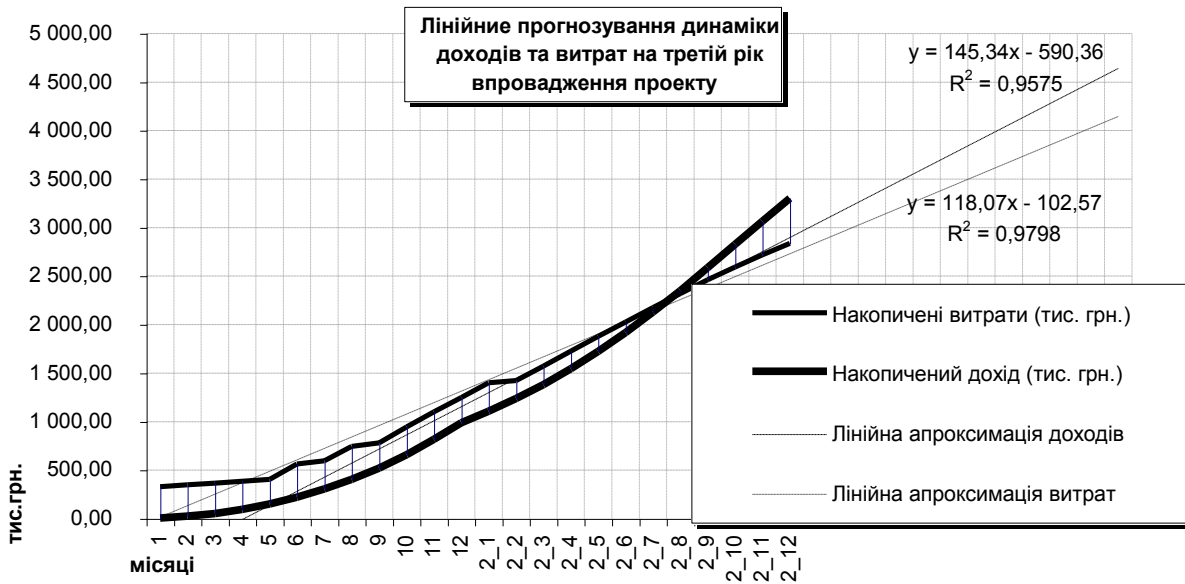

Рис. 2. Прогнозування динаміки доходів та витрат

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової задачі, котра полягає у розробці теоретичних та методичних засад формування та розвитку систем масових електронних платежів, які засновані на використанні карткових платіжних інструментів, засад оцінки платіжних інструментів та формування тарифної політики з метою підвищення фінансової стійкості банківських установ.

Основні висновки проведеного дисертаційного дослідження полягають у наступному:

1. Визначено, що для становлення і розвитку карткових платіжних систем в Україні існує великий потенціал, реалізація якого є одним із перспективних шляхів підвищення фінансової стійкості банків, а разом з цим і стабілізації фінансово-кредитних відносин та грошового обігу в державі взагалі.
2. Проведений аналіз та узагальнення різних підходів до класифікації карткових інструментів за різноманітними ознаками дозволили їх систематизувати, що створює необхідні умови для аналізу та формування системи показників привабливості карткових платіжних інструментів для клієнтів банку.
3. Подано нове визначення та обґрунтування теоретичних засад оцінки платіжних інструментів з погляду їх привабливості для клієнтів, що доповнює та розширює спектр пошуку засобів і заходів підвищення фінансової стійкості банків.
4. Визначено сукупність показників, які впливають на вибір платіжних інструментів з боку клієнтів банку, що виявляє можливості розробки нових платіжних інструментів, а також більш ефективного використання вже існуючих.

5. Обґрунтовано та удосконалено методичні підходи до визначення привабливості платіжних інструментів для клієнтів банку, що дає змогу до зваженого наукового управління процесами вдосконалення платіжних інструментів.
6. Запропоновано методичні підходи до оцінки зручності користування платіжним інструментом, що дозволяє визначити коло потенційних клієнтів банку, а також дає змогу підвищити ефективність платіжних інструментів, що пропонуються клієнтам.
7. Розроблений та запропонований у проведеному дисертаційному дослідженні методичний підхід до впровадження споживчого кредитування населення на основі карткових зарплатних проектів з встановленням лімітів кредитування дозволяє широко застосовувати банкам цю послугу, що є доцільною і досить зручною для клієнта і, водночас, вигідною для банку і комунальних установ.
8. Запропоновані в дисертаційній роботі теоретико-методичні підходи до вияву впливу тарифної політики банку на привабливість карткових платіжних інструментів для клієнтів дозволяють розрахувати зміни попиту клієнтів на карткові послуги та ймовірність втрати банком своїх клієнтів або залучення потенційних з наступною можливістю оптимізації тарифних параметрів.
9. Запропоновані в дисертаційному дослідженні теоретичні та методичні підходи до визначення тарифної політики на розрахункові послуги дають змогу визначати оптимальну різницю тарифних параметрів при проведенні звичайних платежів і платежів великими сумами, що безумовно повинно підвищити фінансову стійкість та стабільність банку.
10. З метою впровадження в окремих банківських установах елементів Національної системи масових електронних платежів у дисертації розроблено економічну модель, яка дозволяє аналізувати сучасний і майбутній стан проекту та визначити його прибутковість. При використанні цієї моделі банк має можливість значно мінімізувати власний кредитний і загальний фінансовий ризик.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

1. Мельник Л.Г., Терехов Е.Н. Перспективы развития в Украине новых форм средств платежа (на примере пластиковых карточек) // Механізм регулювання економіки, економіка природокористування, економіка підприємства та організація виробництва (Міжнародний науковий журнал. 1999. – № 3). Зб. наукових праць СумДУ. – Суми: СумДУ, 1999. – С. 82-88, особисто 0,19 д.а.
2. Терехов Е.Н. Электронная коммерция и перспективы её развития в Украине // Банківська система України: теорія і практика становлення: Збірник наукових праць: В 2 т. Т. 2. – Суми: ВВП “Мрія-1” ЛТД; Ініціатива, 1999. – С. 418-422, 0,24 д.а.
3. Терехов Е.Н. Карточные платежные системы в Украине // Механізм регулювання економіки, економіка природокористування, економіка підприємства та організація виробництва. – Суми, 2000. – № 2. – С. 307-311, 0,38 д.а.

4. Коваленко В.В., Терехов Є.М. Карткові платіжні інструменти та сучасні тенденції розвитку грошово-кредитного ринку України // Вісник Української академії банківської справи. – 2002. – № 1 (12) – С. 64-68, особисто 0,15 д.а.
5. Терехов Є.М. Вплив тарифної політики банку на привабливість карткових платіжних інструментів для користувачів // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Зб. наукових праць: Т. 6. – Суми: ВВП “Мрія-1” ЛТД, 2002. – С. 42-45, 0,25 д.а.

АНОТАЦІЯ

Терехов Є.М. Карткові платіжні інструменти як засіб підвищення фінансової стійкості банків України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг та кредит. – Українська академія банківської справи, Суми, 2003.

Дисертацію присвячено питанням поглиблення та подальшого розвитку теоретико-методичних засад вдосконалення діяльності банків з картковими платіжними інструментами.

В роботі досліджено питання привабливості платіжних інструментів для клієнтів банку та регулювання тарифної політики з метою підвищення фінансової стійкості банків.

Набули подальшого розвитку теоретичні основи регулювання ринку карткових послуг шляхом підвищення фінансової стійкості банків за рахунок зваженої політики при реалізації карткових проектів.

Вдосконалено та обґрунтовано підходи до оцінки привабливості платіжних інструментів для клієнтів банку.

Запропоновано методичний підхід до впровадження споживчого кредитування з встановленням лімітів кредитування для населення, залученого до карткових зарплатних проектів.

Розроблено методичні основи урахування впливу тарифної політики банку на привабливість карткових платіжних інструментів для клієнтів, визначення оптимальної різниці тарифів на здійснення звичайних платежів і платежів великими сумами, що дозволяє оптимізувати тарифні параметри та розрахувати зміни попиту клієнтів на карткові послуги.

Розроблено методичні підходи до побудови економічної моделі, яка дає можливість впровадження елементів Національної системи масових електронних платежів в окремих банківських установах з різними фінансовими ресурсами.

Ключові слова: карткові платіжні інструменти, вибір платіжного інструмента, тарифна політика, фінансова стійкість.

АННОТАЦИЯ

Терехов Е.М. Карточные платежные инструменты как средство повышения финансовой устойчивости банков Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.04.01 – финансы, денежный оборот и кредит. – Украинская академия банковского дела, Сумы, 2003.

Диссертация посвящена вопросам углубления и дальнейшего развития теоретико-методических основ усовершенствования деятельности банков с карточными платежными инструментами.

В работе исследованы вопросы привлекательности платежных инструментов для клиентов банка и регулирования тарифной политики с целью повышения финансовой устойчивости банков.

Получили дальнейшее развитие теоретические основы регулирования рынка карточных услуг путем повышения финансовой устойчивости банков за счет взвешенной политики при реализации карточных проектов.

В диссертации исследованы перспективные направления развития карточных технологий в Украине, а также основные проблемы распространения карточных платежных инструментов и направления их решения; основные факторы, которые влияют на развитие и необходимость разработки новых платежных инструментов, а также на эволюцию современных денежных форм в целом; основные риски, которые могут возникнуть при осуществлении платежных расчетов, и предложены мероприятия по их минимизации.

На основе проведенного автором анализа карточных платежных инструментов сделан вывод, что перспективным направлением совершенствования технологии расчетов в Украине является разработка и внедрение принципиально новых многофункциональных карточных продуктов на общенациональном уровне.

Проведенный анализ и обобщение различных подходов к классификации карточных инструментов по разнообразным признакам позволили их систематизировать, что создает необходимые условия для анализа и формирования системы показателей привлекательности карточных платежных инструментов для клиентов банка. К таким карточным платежным инструментам в первую очередь необходимо отнести “электронные кошельки”.

Дополнены и углублены теоретические основы оценки привлекательности для клиентов платежных инструментов, которые используются для расчетов в системах электронных платежей, а также определён и обоснован набор основных и дополнительных показателей, которые характеризуют платежный инструмент.

Обоснование и совершенствование методических подходов к определению привлекательности платежных инструментов для клиентов банка предо-

ставляет возможность для обоснования научного управления процессами совершенствования платежных инструментов.

Предложен методический подход к внедрению потребительского кредитования с установлением лимитов кредитования для населения, вовлеченного в карточные зарплатные проекты.

Разработаны методические основы учета влияния тарифной политики банка на привлекательность карточных платежных инструментов для клиентов, определения оптимальной разницы тарифов на осуществление обычных платежей и платежей большими суммами, что позволяет оптимизировать тарифные параметры и рассчитать изменения спроса на карточные услуги среди своих клиентов и потенциальных пользователей карточных услуг.

Разработана общая схема реализации методики определения оптимальной разницы тарифов на осуществление обычных платежей и платежей большими суммами, что дает возможность усовершенствовать тарифную политику и повысить финансовую устойчивость банка.

Разработанные теоретические и методические основы определения тарифов могут быть использованы каждым банком при совершенствовании тарифных параметров, которые он использует, предоставляя своим клиентам карточные услуги.

Разработаны методические подходы к построению экономической модели, которая дает возможность внедрения элементов Национальной системы массовых электронных платежей в отдельных банковских учреждениях с разными финансовыми ресурсами.

Разработанная экономическая модель позволяет анализировать современное и будущее состояние внедряемого карточного проекта и вносить в него действительно точные, взвешенные и, главное, своевременные коррективы. Используя предложенную модель банк значительно минимизирует собственный кредитный и общий финансовый риск.

Определено, что как доходы, так и расходы достаточно жестко зависят от объемов операций, времени их выполнения, уровня программно-технического обеспечения и даже от географического расположения участников подсистемы Национальной системы массовых электронных платежей банка. Рост общей прибыльности операций банка в системе Национальной системы массовых электронных платежей достаточно эластично зависит от количества клиентов, размера остатков средств на их карточных счетах, количества операций, которые осуществляются с помощью карточек, а также от средних размеров платежа по каждой из таких операций.

Ключевые слова: карточные платежные инструменты, выбор платежного инструмента, тарифная политика, финансовая устойчивость.

SUMMARY

Terekhov E.N. The card payment instruments as way of increasing of financial stability of the Ukrainian banks. – Manuscript.

The dissertation for the degree of the Candidate of Economic Science; specialty 08.04.01 – finance, money turnover and credit. – Ukrainian Academy of Banking, Sumy, 2003.

The dissertation is devoted to the deepening and the further development of the theoretic and methodical essentials of improvement of the bank activity with card payment instruments, the estimation of investment appeal of these instruments for the bank clients and formation of the tariff policy with aim bank financial stability.

The theoretical essentials of regulation of the card services market by increasing of financial stability of banks are observed.

The approaches of payment instruments appeal for the bank clients are grounded.

The methodical approach for introduction of the consumer crediting with establishment debt limits for the population using salary cards are offered.

The methodical essentials of consideration of influence of the bank tariff policy on card payment instruments appeal for the bank clients are worked out. Also the methodical essentials of determination of the optimum tariff margin for usual payments and greater amounts payments are determined. The margin allows to optimize the tariff parameters and to calculate the change of the clients' demand on card services.

The methodical approaches to creation of economic model, which enables introduction of elements of the National system of mass electronic payments, in separate banks activity with different financial resources are developed.

Key words: card payment instruments, choice of payment instrument, tariff policy, financial stability.

Відповідальний за випуск
кандидат економічних наук, доцент
В.В. Коваленко

Підписано до друку 29.12.2003. Формат 60x90/16. Обл.-вид. арк. 0,8.
Гарнітура Times. Тираж 100 пр.

Інформаційно-видавничий відділ
Української академії банківської справи
Адреса: 40030, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57.